

ผลการฝึกอบรมภาวะผู้นำตนเองของนักศึกษาสาขาวิชาการศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา

เพชรสุดา ภูมิพันธุ์^{1*} พนิตนันท์ อุดมทรัพย์² วิวรรณ กาญจนวชิ³

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1. พัฒนาชุดฝึกภาวะผู้นำตนเองของนักศึกษาสาขาวิชาการศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา 2. หาประสิทธิภาพของชุดฝึกภาวะผู้นำตนเองของนักศึกษาสาขาวิชาการศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา 3. เพื่อศึกษาผลการใช้ชุดฝึกภาวะผู้นำตนเองของนักศึกษาในระยะสั้น (วัดผลหลังอบรมทันที) 4. ศึกษาผลการใช้ชุดฝึกภาวะผู้นำตนเองของนักศึกษาในระยะยาว (วัดผลหลังทดลอง 3 เดือน) และ 5. ศึกษาความคงทนหลังใช้ชุดฝึกภาวะผู้นำตนเองของนักศึกษาในระยะสั้น (วัดผลหลังทดลองทันที) กับระยะยาว (วัดผลหลังทดลอง 3 เดือน) กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ นักศึกษาภาคปกติ สาขาวิชาการศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมาที่กำลังศึกษาในภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2557 ได้มาจากการเลือกแบบเจาะจง (Purposive sampling) ซึ่งเป็นหมู่เรียนที่คณะผู้วิจัยรับผิดชอบในการสอน มีจำนวน 276 คน สุ่มนักศึกษาเข้ากลุ่มทดลอง 3 กลุ่มและกลุ่มควบคุม 1 กลุ่ม โดยการสุ่มอย่างง่ายเข้ากลุ่ม (Simple Random Assignment) แบบแผนการวิจัย (Research Design) ได้แก่ Randomized Posttest Only Control Group Design มีการวัดผลหลังทดลอง 2 ครั้ง คือ วัดระยะสั้น (วัดผลหลังทดลองทันที) และวัดระยะยาว (วัดผลหลังทดลอง 3 เดือน) นวัตกรรมที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ ชุดฝึกภาวะผู้นำตนเอง จำนวน 7 เล่ม คู่มือสำหรับอาจารย์ จำนวน 1 เล่ม โดยคณะผู้วิจัยเป็นผู้สร้างขึ้น เครื่องมือ ได้แก่ แบบวัดภาวะผู้นำตนเอง จำนวน 4 แบบวัด โดยคณะผู้วิจัยเป็นผู้สร้างขึ้น 3 แบบวัด ส่วนแบบวัดพฤติกรรมภาวะผู้นำตนเองของข้าพเจ้าขออนุญาตใช้จาก Jeffery D. Houghton และ Christopher P. Neck วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูป สถิติข้อมูลพื้นฐาน ได้แก่ ค่าเฉลี่ยและค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน สถิติเพื่อเปรียบเทียบ ได้แก่ t-test

ผลการวิจัยพบว่า 1. ได้ชุดฝึกอบรมภาวะผู้นำตนเอง จำนวน 7 เล่ม 8 กิจกรรม 2. ประสิทธิภาพของชุดฝึกภาวะผู้นำตนเองในการทดลองครั้งที่ 1 ทดลองรายบุคคล เท่ากับ 81.60/81.43, การทดลองครั้งที่ 2 ทดลองกลุ่มเล็ก เท่ากับ 86.08/86.57 และ ทดลองครั้งที่ 3 ทดลองภาคสนาม เท่ากับ 81.64/82.44 3. ผลการใช้ชุดฝึกภาวะผู้นำตนเองของนักศึกษาในระยะสั้น (วัดผลหลังอบรมทันที) พบว่า กลุ่มที่ 1 ฝึกจิตลักษณะและภาวะผู้นำตนเอง ค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.91 กลุ่มที่ 2 ฝึกจิตลักษณะแบบบูรณาการ ค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.7 กลุ่มที่ 3 ฝึกภาวะผู้นำตนเอง ค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.7 และ กลุ่มที่ 4 ไม่ได้รับการฝึก ค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.66 4. ผลการใช้ชุดฝึกภาวะผู้นำตนเองของนักศึกษาในระยะยาว (วัดผลหลังทดลอง 3 เดือน) พบว่า กลุ่มที่ 1 ฝึกจิตลักษณะและ

คำสำคัญ : ภาวะผู้นำตนเอง, นักศึกษาสาขาวิชาการศึกษา, มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา

¹ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. สาขาวิชาการบริหารการศึกษา คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา

² ผู้ช่วยศาสตราจารย์ สาขาวิชาบรรณารักษศาสตร์และสารนิเทศศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา e-mail : panitnan@yahoo.com

³ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ สาขาวิชาคณิตศาสตร์และสถิติประยุกต์ คณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา e-mail : wannava29@gmail.com

* ผู้นิพนธ์หลัก e-mail : petsuda1@hotmail.com

ภาวะผู้นำตนเอง ค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.81 กลุ่มที่ 2 ฝึกจิตลักษณะแบบบูรณาการ ค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.72 กลุ่มที่ 3 ฝึกภาวะผู้นำตนเองค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.91 และ กลุ่มที่ 4 ไม่ได้รับการฝึก ค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.70 และ 5) ความคงทนหลังใช้ชุดฝึกภาวะผู้นำตนเองของนักศึกษาสาขาวิชาการศึกษาในระยะสั้น (วัดผลหลังอบรมทันที) กับระยะยาว (วัดผลหลังทดลอง 3 เดือน) ในภาพรวมแตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 โดยคะแนนเฉลี่ยของภาวะผู้นำตนเองวัดระยะยาว (วัดผลหลังทดลอง 3 เดือน) มีคะแนนเฉลี่ยสูงกว่าระยะสั้น (วัดผลหลังทดลองทันที) ใน กลุ่มที่ 2 นักศึกษาฝึกชุดฝึกจิตลักษณะบูรณาการเพียงชุดเดียว กลุ่มที่ 3 นักศึกษาฝึกชุดฝึกภาวะผู้นำตนเองเพียงชุดเดียว และกลุ่มที่ 4 นักศึกษาที่ไม่ได้รับการฝึก (กลุ่มควบคุม) มีเพียงกลุ่มที่ 1 นักศึกษาฝึกทั้งชุดฝึกจิตลักษณะแบบบูรณาการและชุดฝึกภาวะผู้นำตนเองที่วัดระยะสั้น (วัดผลหลังทดลองทันที) มีคะแนนเฉลี่ยสูงกว่าระยะยาว (วัดผลหลังทดลอง 3 เดือน)

THE RESULT OF SELF-LEADERSHIP TRAINING OF UNDERGRADUATE STUDENTS IN EDUCATION AT NAKHON RATCHASIMA RAJABHAT UNIVERSITY

Petsuda Phumiphan^{1*} Panitnan Udomsap² Wivan Kanjanawajee³

Abstract

This research aimed : 1. to develop the training package on self-leadership of undergraduate students in education at Nakhon Ratchasima Rajabhat University, 2. to study the efficiency of training package on self-leadership of undergraduate students in education at Nakhon Ratchasima Rajabhat University, 3. to study the achievement of training package on students' self-leadership in short-term (post-training evaluation), 4. to study the achievement of training package on students' self-leadership in long-term usage (evaluation 3 months after training) and 5) to study the effective tolerant results after using the training package on self-leadership of undergraduate students in education, both in short-term (post-training evaluation) and long-term usage (evaluation 3 months after training). Samples were obtained by purposive sampling from day program students of bachelor's degree in education at Nakhon Ratchasima Rajabhat University who were studying in the first semester of 2014 academic year and these were 276 students under instruction of the researchers. The students were sampled into 3 experimental groups and 1 control group by sample random assignment. The research design was in form of Randomized Posttest Only Control Group Design with 2 evaluations: short-term (post-training evaluation) and long-term usage (evaluation 3 months after training). The innovations used in this study were 7 books of the training package on self-leadership and a book of Instructor Manual developed by the researchers. The research tools were 4 self-leadership measurement forms, 3 of them were developed by the researchers and 1 form of self-leadership behavior test was permitted by Jeffery D. Houghton and Christopher P. Neck. Data were analyzed by application software; basic statistics used in this study were mean and standard deviation while t-test for comparative statistic.

The results of this study were as follows: 1. 7 books and 8 activities of the training package on self-leadership were used; 2. The efficiency of training package on self-leadership at the first test (One-to-One Testing) was 81.60/81.43, the second test (Small Group Testing) was 81.08/86.57 and the efficiency of training and samples was 81.64/82.44; 3. The achievement of training package

¹ Assistant Professor Dr. Educational Administration Program Faculty of Education
Nakhon Ratchasima Rajabhat University

² Assistant Professor Information and Library Science Program Faculty of Humanities and
Social Science Nakhon Ratchasima Rajabhat University e-mail : panitnan@yahoo.com

³ Assistant Professor Mathematic and Applied Statistics Program Faculty of Science and
Technology Nakhon Ratchasima Rajabhat University e-mail : wannava29@gmail.com

* Corresponding author, e-mail : petsuda1@hotmail.com

on students' self-leadership in short-term (post-training evaluation) found that the first group trained with psychological characteristics and self-leadership was at the mean of 4.91, the second group trained with integrated psychological characteristics was at the mean of 4.7, the third group trained with self-leadership was at the mean of 4.7 and the fourth group without any trainings was at the mean of 4.66; 4) The achievement of training package on students' self-leadership in long-term usage (evaluation 3 months after training) found that the first group trained with psychological characteristics and self-leadership was at the mean of 4.81, the second group trained with integrated psychological characteristics was at the mean of 4.72, the third group trained with self-leadership was at the mean of 4.91 and the fourth group without any trainings was at the mean of 4.70 and; 5) The effective tolerant results after using the training package on self-leadership of undergraduate students in education, both in short-term (post-training evaluation) and long-term usage (evaluation 3 months after training) were not statistically significant different at the .05 level in overall. The mean of self-leadership in long-term usage (evaluation 3 months after training) was higher than the short-term in the second group trained with integrated psychological characteristics only 1 package, the third group trained with self-leadership only 1 package and in the fourth group without any trainings (the control group). The study found that only the first group trained with psychological characteristics and self-leadership in short-term usage (post-training evaluation) had its higher mean than in long-term usage (evaluation 3 months after training).

Keywords : Self-Leadership, educational students, Nakhon Ratchasima Rajabhat University

บทนำ

สังคมมักฝากความหวังในการพัฒนาคนไว้กับกระบวนการจัดการศึกษา ซึ่งเป็นไปเพื่อความเจริญงอกงามของบุคคล สังคมและประเทศชาติ ทุกประเทศรวมทั้งประเทศไทยจึงใช้กระบวนการจัดการศึกษาเป็นตัวจักรสำคัญในการพัฒนาคนในชาติ (กรองทิพย์ นาควิเชตร. 2552 : 9)

วิธีการหนึ่งในการพัฒนาคนคือการสร้างผู้นำ ผู้นำคือบุคคลที่มีความสามารถในการใช้อิทธิพลให้คนอื่นทำงานในระดับต่าง ๆ ที่ต้องการให้บรรลุเป้าหมายและวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ (McFarland. 1979 : 214-215) ผู้นำไม่ได้เป็นมาตั้งแต่เกิดแต่สามารถเรียนรู้และพัฒนาได้ การเป็นผู้นำนั้นจะต้องมีหลักยึดและมีประสบการณ์ หลักยึดคือแนวคิดต่าง ๆ ของนักวิชาการ ทฤษฎีต่าง ๆ เกี่ยวกับผู้นำ และผลการวิจัยค้นคว้าเกี่ยวกับผู้นำ สำหรับประสบการณ์นั้นเป็นปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคลกับสิ่งแวดล้อมซึ่งอาจเป็นประสบการณ์ตรงหรือประสบการณ์ทางอ้อม อาจเป็นผลจากการได้ปฏิบัติเองหรือเห็นผู้อื่นปฏิบัติ (เสริมศักดิ์ วิชาลาภรณ์. 2538 : 91)

การสร้างผู้นำที่มีความสามารถนำผู้อื่นนั้น ควรเริ่มมาจากการมีภาวะผู้นำในการนำตนเองก่อน ภาวะผู้นำตนเอง คือ การที่ตัวของเราเองมีอิทธิพลต่อตัวเราเองในการที่จะนำพาและจูงใจตนเองไปค้นหาสิ่งที่ตนต้องการเพื่อให้บรรลุเป้าหมาย (Houghton, Neck and Manz (2003 : 126-131) การนำตนเองของบุคคลประกอบด้วย การเริ่มต้นด้วยตนเอง (self-starter) การกำหนดทิศทางและการจูงใจด้วยตนเอง (self-direction and motivation) การให้รางวัลผลความสำเร็จส่วนตัว (rewarding personal accomplishment) และการติดตามตรวจสอบหาสาเหตุของความล้มเหลว (chastising personal failure) (สุเทพ พงศ์ศรีวัฒน์. 2545 : 6 อ้างจาก Mnaz. 1986)

แนวทางหรือวิธีการที่สำคัญในการพัฒนาภาวะผู้นำเพื่อเป็นการนำไปสู่ประสิทธิผลของผู้นำ มี 5 วิธี คือ 1. การศึกษา เป็นการใช้การศึกษาเป็นเครื่องมือในการพัฒนาภาวะผู้นำ แนวทางนี้เป็นวิธีการอย่างเป็นทางการ มีหลักสูตรและระยะเวลากำหนดไว้อย่างชัดเจน 2. การฝึกอบรม เป็นวิธีการที่ใช้ในการฝึกอบรมมีหลายแบบ เช่น การแสดงบทบาท (role playing) เกมการบริหาร (management) หรือสถานการณ์จำลอง (simulations) เป็นต้น การฝึกอบรมนี้เป็นการพัฒนาความรู้และทักษะเฉพาะอย่างของการเป็นผู้นำ 3. การสร้างประสบการณ์ เป็นการเรียนรู้จากการทำงาน การทำงานยิ่งมีความท้าทายมากจะเป็นการกระตุ้นให้บุคคลมีความคิดริเริ่มและสร้างสรรค์พัฒนาตนเองเพื่อทำงานให้สำเร็จ แต่ในอีกแง่หนึ่งก็อาจมีผลทำให้ระดับความเครียดสูงขึ้น จึงทำให้บุคคลได้เรียนรู้วิธีการจัดการกับความเครียด ผลสำเร็จจากการทำงานที่ท้าทายจะช่วยส่งเสริมให้มีความก้าวหน้าในอาชีพ การแสวงหาโอกาสในการทำงานที่ท้าทายจึงเป็นวิธีการพัฒนาภาวะผู้นำได้วิธีหนึ่ง 4. การเรียนรู้จากคนอื่น การเป็นผู้นำสามารถเรียนรู้ได้จากคนอื่นทั้งคนภายในองค์กรและคนนอกวงการ การเรียนรู้บุคคลภายนอกองค์กรเป็นการสังเกตและวิเคราะห์พฤติกรรมผู้นำของบุคคลที่สามารถถือเป็นตัวแบบของบทบาท (role model) ได้ สำหรับบุคคลภายในองค์กรนั้นสามารถเรียนรู้ได้จากผู้บังคับบัญชา ผู้ใต้บังคับบัญชาและเพื่อนร่วมงาน บุคคลเหล่านี้สามารถเป็นตัวแทนของบทบาททั้งในด้านดีหรือด้านไม่ดี ประโยชน์อย่างหนึ่งที่จะได้รับจากการเรียนรู้จากบุคคลภายนอกก็คือ ข้อมูลย้อนกลับซึ่งสามารถนำมาพัฒนาความเป็นผู้นำของตนเองได้ และ 5) การเรียนรู้จากตนเอง การเรียนรู้จากความสำเร็จหรือความล้มเหลวของตนเอง เป็นวิธีการพัฒนาผู้นำที่ดีอีกวิธีหนึ่ง โดยเฉพาะการเรียนรู้จากความผิดพลาดของตนเองโดยยึดหลัก “ผิดเป็นครู” บทเรียนจากความผิดพลาดของตนเองทำให้ทราบจุดอ่อนหรือข้อจำกัดของตนเองแล้วนำมาปรับปรุงแก้ไข (เสริมศักดิ์ วิชาลาภรณ์. 2538 : 91-94) นักศึกษาระดับมหาวิทยาลัยเป็นบุคคลชั้นนำและเป็นที่สำคัญของการพัฒนาประเทศชาติในอนาคต ถ้านักศึกษาได้รับการฝึกอบรมให้มีภาวะผู้นำตนเองแล้ว ก็จะเป็นบุคคลที่จะสามารถพัฒนาชุมชน สังคมตลอดถึงประเทศชาติต่อไปได้

บทความวิจัยนี้เป็นส่วนหนึ่งของงานวิจัยเชิงทดลอง เรื่องผลการฝึกอบรมจิตลักษณะแบบบูรณาการ และภาวะผู้นำตนเองของนักศึกษาสาขาวิชาการศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อพัฒนาชุดฝึกภาวะผู้นำตนเองของนักศึกษาสาขาวิชาการศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา
2. เพื่อหาประสิทธิภาพของชุดฝึกภาวะผู้นำตนเองของนักศึกษาสาขาวิชาการศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา
3. เพื่อศึกษาผลการใช้ชุดฝึกภาวะผู้นำตนเองของนักศึกษาสาขาวิชาการศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา ในระยะสั้น (วัดผลหลังอบรมทันที)
4. เพื่อศึกษาผลการใช้ชุดฝึกภาวะผู้นำตนเองของนักศึกษาสาขาวิชาการศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา ในระยะยาว (วัดผลหลังทดลอง 3 เดือน)
5. เพื่อศึกษาความคงทนหลังใช้ชุดฝึกภาวะผู้นำตนเองของนักศึกษาสาขาวิชาการศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา ในระยะสั้น (วัดผลหลังอบรมทันที) กับระยะยาว (วัดผลหลังทดลอง 3 เดือน)

วิธีดำเนินการวิจัย

ประชากรที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ นักศึกษาภาคปกติ สาขาวิชาการศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมาที่กำลังศึกษาในภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2557 รวมจำนวน 7,804 คน

กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ นักศึกษาภาคปกติ สาขาวิชาการศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมาที่กำลังศึกษาในภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2557 ได้มาจากการเลือกแบบเจาะจง (Purposive sampling) ซึ่งเป็นหมู่เรียนที่คณะผู้วิจัยรับผิดชอบในการสอน มีจำนวน 276 คน สุ่มนักศึกษาเข้ากลุ่มทดลอง 3 กลุ่มและกลุ่มควบคุม 1 กลุ่ม ใช้วิธีการสุ่มอย่างง่ายเข้ากลุ่ม (Simple Random Assignment) โดยการนับตามรายชื่อนักศึกษาทีละคนในแต่ละโปรแกรมวิชาเข้ากลุ่มทดลอง 4 กลุ่ม

แบบแผนการวิจัย (Research Design) ในครั้งนี้คือ Randomized Posttest Only Control Group Design มีการสุ่มนักศึกษาเข้ากลุ่มทดลอง 3 กลุ่ม และกลุ่มควบคุม 1 กลุ่มละ 69 คน มีการวัดผลหลังทดลอง 2 ครั้ง คือ วัดระยะสั้น (วัดผลหลังทดลองทันที) และวัดระยะยาว (วัดผลหลังทดลอง 3 เดือน) ดังนี้

กลุ่ม 1 R	X1	T2	T3
กลุ่ม 2 R	X2	T2	T3
กลุ่ม 3 R	X3	T2	T3
กลุ่ม 4 R	C	T2	T3

เมื่อ R = การสุ่มกลุ่มเข้ารับการทดลอง

X1 = นักศึกษาฝึกทั้งชุดฝึกจิตลักษณะแบบบูรณาการและชุดฝึกภาวะผู้นำตนเอง

X2 = นักศึกษาฝึกชุดฝึกจิตลักษณะแบบบูรณาการเพียงชุดเดียว

X3 = นักศึกษาฝึกชุดฝึกภาวะผู้นำตนเองเพียงชุดเดียว

C = นักศึกษาที่ไม่ได้รับการฝึก (กลุ่มควบคุม)

T2 = การวัดผลระยะสั้น (วัดผลหลังทดลองทันที)

T3 = การวัดผลระยะยาว (วัดผลหลังทดลอง 3 เดือน)

นวัตกรรมที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ ชุดฝึกภาวะผู้นำตนเอง จำนวน 7 เล่ม คู่มือสำหรับอาจารย์ จำนวน 1 เล่ม เครื่องมือ ได้แก่ แบบวัดภาวะผู้นำตนเอง จำนวน 4 แบบวัด โดยคณะผู้วิจัยเป็นผู้สร้างขึ้น

การพัฒนาและหาประสิทธิภาพชุดฝึกอบรมภาวะผู้นำตนเอง คณะผู้วิจัยดำเนินการ ดังนี้ 1) ศึกษาเอกสาร งานวิจัยที่เกี่ยวข้องและคณะผู้วิจัยสร้างชุดฝึกภาวะผู้นำตนเอง จำนวน 7 เล่ม 8 กิจกรรม 2) นำชุดฝึกภาวะผู้นำตนเองที่สร้างขึ้นเสนอผู้เชี่ยวชาญด้านการบริหารการศึกษาเพื่อประเมินคุณภาพชุดฝึกภาวะผู้นำตนเอง โดย Face Validity 3) นำชุดฝึกภาวะผู้นำตนเองไปหาประสิทธิภาพด้วยวิธีทดลองกับนักศึกษาโปรแกรมวิชาภาษาอังกฤษ ชั้นปีที่ 4 ที่ไม่ใช้กลุ่มตัวอย่าง แบบหนึ่งต่อหนึ่ง (One-to-One Testing) จำนวน 1 คน ทดลองครั้งที่ 2 ทดลองกลุ่มเล็ก (Small Group Testing) กับนักศึกษาภาคปกติ โปรแกรมวิชาคณิตศาสตร์ ชั้นปีที่ 3 ที่ไม่ใช้กลุ่มตัวอย่าง จำนวน 10 คน และทดลองครั้งที่ 3 ทดลองภาคสนาม (Field Group) กับนักศึกษาโปรแกรมวิชาสังคมศึกษา ชั้นปีที่ 4 หมู่ 1 ที่ไม่ใช้กลุ่มตัวอย่าง จำนวน 30 คน

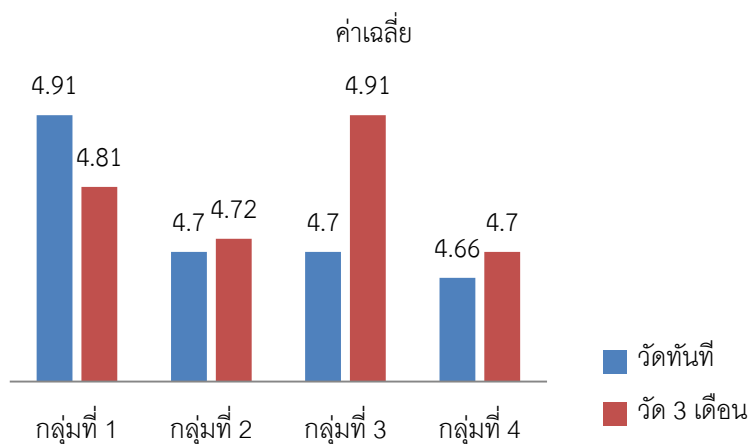
เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษา ได้แก่ แบบวัดเจตคติต่อภาวะผู้นำตนเองซึ่งคณะผู้วิจัยสร้างขึ้น แล้วนำไปตรวจสอบความเที่ยงตรงโดยผู้เชี่ยวชาญ นำไปทดลองใช้ (Try-out) กับนักศึกษาที่มีลักษณะเดียวกับกลุ่มตัวอย่าง จำนวน 40 คน ค่าความเชื่อมั่น (Reliability) เท่ากับ 0.795 จากนั้นนำชุดฝึกอบรมภาวะผู้นำตนเองไปทดลองกับกลุ่มตัวอย่างพร้อมวัดผลในระยะสั้น (วัดหลังทดลองทันที) และวัดผลระยะยาว (วัดหลังทดลอง 3 เดือน ส่วนแบบวัดพฤติกรรมภาวะผู้นำตนเอง คณะผู้วิจัยได้ขออนุญาตใช้จาก Jeffery D. Houghton Department of Management, Lipscomb University, Nashville, Tennessee, USA และ Christopher P. Neck Department of Management, Virginia Polytechnic Institute and State University, Blacksburg, Virginia USA (2002 : 672-691) คณะผู้วิจัยทดลองฝึกอบรมภาวะผู้นำตนเอง ในวันที่ 13-14 กันยายน 2558 และวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูป สถิติข้อมูลพื้นฐาน ได้แก่ ค่าเฉลี่ยและค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน สถิติเพื่อเปรียบเทียบ ได้แก่ t-test

ผลการวิจัย

1. ได้ชุดฝึกอบรมภาวะผู้นำตนเอง จำนวน 7 เล่ม มีประสิทธิภาพตามเกณฑ์ E1/E2 คือ 81.64/82.44
2. ประสิทธิภาพของชุดฝึกภาวะผู้นำตนเองทดลองครั้งที่ 1 ทดลองรายบุคคล เท่ากับ 81.60/81.43 ทดลองครั้งที่ 2 ทดลองกลุ่มเล็ก เท่ากับ 86.08/86.57 และ ทดลองครั้งที่ 3 ทดลองภาคสนาม เท่ากับ 81.64/82.44
3. ผลการใช้ชุดฝึกภาวะผู้นำตนเองของนักศึกษาในระยะสั้น (วัดผลหลังอบรมทันที) พบว่า กลุ่มที่ 1 ฝึกจิตลักษณะและภาวะผู้นำตนเอง ค่าเฉลี่ย 4.91 (SD=0.34) กลุ่มที่ 2 ฝึกจิตลักษณะแบบบูรณาการ ค่าเฉลี่ย 4.7 (SD=0.53) กลุ่มที่ 3 ฝึกภาวะผู้นำตนเอง ค่าเฉลี่ย 4.7 (SD=0.54) และ กลุ่มที่ 4 ไม่ได้รับการฝึก ค่าเฉลี่ย 4.66 (SD=0.51)
4. ผลการใช้ชุดฝึกภาวะผู้นำตนเองของนักศึกษาในระยะยาว (วัดผลหลังทดลอง 3 เดือน) พบว่า กลุ่มที่ 1 ฝึกจิตลักษณะและภาวะผู้นำตนเอง ค่าเฉลี่ย 4.81 (SD=0.54) กลุ่มที่ 2 ฝึกจิตลักษณะแบบบูรณาการ ค่าเฉลี่ย 4.72 (SD=0.45) กลุ่มที่ 3 ฝึกภาวะผู้นำตนเอง ค่าเฉลี่ย 4.91 (SD=0.48) และ กลุ่มที่ 4 ไม่ได้รับการฝึก ค่าเฉลี่ย 4.70 (SD=0.59)
5. ความคงทนหลังใช้ชุดฝึกภาวะผู้นำตนเองของนักศึกษาสาขาวิชาการศึกษาในระยะสั้น (วัดผลหลังอบรมทันที) กับระยะยาว (วัดผลหลังทดลอง 3 เดือน) ในภาพรวมแตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 โดยคะแนนเฉลี่ยของภาวะผู้นำตนเองวัดระยะยาว (วัดผลหลังทดลอง 3 เดือน) มีคะแนนเฉลี่ยสูงกว่าระยะสั้น

(วัดผลหลังทดลองทันที) ใน กลุ่มที่ 2 นักศึกษาฝึกชุดฝึกจิตลักษณะบูรณาการเพียงชุดเดียว กลุ่มที่ 3 นักศึกษาฝึกชุดฝึกภาวะผู้นำตนเองเพียงชุดเดียว และกลุ่มที่ 4 นักศึกษาที่ไม่ได้รับการฝึก (กลุ่มควบคุม) มีเพียงกลุ่มที่ 1 นักศึกษาฝึกทั้งชุดฝึกจิตลักษณะแบบบูรณาการและชุดฝึกภาวะผู้นำตนเองที่วัดระยะสั้น (วัดผลหลังทดลองทันที) มีคะแนนเฉลี่ยสูงกว่าระยะยาว (วัดผลหลังทดลอง 3 เดือน) ดังแผนภูมิที่ 1

แผนภูมิที่ 1 ผลการเปรียบเทียบคะแนนเฉลี่ยของภาวะผู้นำตนเองของนักศึกษาสาขาวิชาการศึกษาระหว่างระยะสั้น (วัดผลหลังทดลองทันที) กับระยะยาว (วัดผลหลังทดลอง 3 เดือน)

สรุปและอภิปรายผลการวิจัย

ผลการวิจัยพบว่า 1. ได้ชุดฝึกอบรมภาวะผู้นำตนเองจำนวน 7 เล่ม 2. ประสิทธิภาพของชุดฝึกภาวะผู้นำตนเอง เท่ากับ 81.64/ 82.44 3. ผลการใช้ชุดฝึกภาวะผู้นำตนเองของนักศึกษาในระยะสั้น (วัดผลหลังอบรมทันที) พบว่า กลุ่มที่ 1 ฝึกจิตลักษณะและภาวะผู้นำตนเอง มีค่าเฉลี่ย 4.91 (SD=0.34) กลุ่มที่ 2 ฝึกจิตลักษณะแบบบูรณาการ ค่าเฉลี่ย 4.7 (SD=0.53) กลุ่มที่ 3 ฝึกภาวะผู้นำตนเอง ค่าเฉลี่ย 4.7 (SD=0.54) และกลุ่มที่ 4 ไม่ได้รับการฝึก ค่าเฉลี่ย 4.66 (SD=0.51) 4. ผลการใช้ชุดฝึกภาวะผู้นำตนเองของนักศึกษาในระยะยาว (วัดผลหลังทดลอง 3 เดือน) พบว่า กลุ่มที่ 1 ฝึกจิตลักษณะและภาวะผู้นำตนเอง ค่าเฉลี่ย 4.81 (SD=0.54) กลุ่มที่ 2 ฝึกจิตลักษณะแบบบูรณาการ ค่าเฉลี่ย 4.72 (SD=0.45) กลุ่มที่ 3 ฝึกภาวะผู้นำตนเอง ค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.91 (SD=0.48) และ กลุ่มที่ 4 ไม่ได้รับการฝึก ค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.70 (SD=0.59) และ 5. ความคงทนหลังใช้ชุดฝึกภาวะผู้นำตนเองของนักศึกษาสาขาวิชาการศึกษาในระยะสั้น (วัดผลหลังอบรมทันที) กับระยะยาว (วัดผลหลังทดลอง 3 เดือน) ในภาพรวมแตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 โดยคะแนนเฉลี่ยของภาวะผู้นำตนเองวัดระยะยาว (วัดผลหลังทดลอง 3 เดือน) มีคะแนนเฉลี่ยสูงกว่าระยะสั้น (วัดผลหลังทดลองทันที) จำนวน 3 กลุ่ม และมี 1 กลุ่มวัดระยะสั้น (วัดผลหลังทดลองทันที) คะแนนเฉลี่ยสูงกว่าระยะยาว (วัดผลหลังทดลอง 3 เดือน)

จากผลการวิจัยดังกล่าว คณะผู้วิจัยขออภิปรายข้อค้นพบ ดังนี้

1. ชุดฝึกภาวะผู้นำตนเองของนักศึกษาสาขาวิชาการศึกษา จำนวน 7 เล่ม มีประสิทธิภาพตามเกณฑ์คือ 81.64/82.44 ซึ่งสูงกว่าเกณฑ์มาตรฐาน 80/80 ที่ตั้งไว้ ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากคณะผู้วิจัยเลือกสร้างชุดภาวะผู้นำตนเองเป็นลักษณะของแบบฝึก ที่มีส่วนช่วยเสริมสร้างทักษะเกี่ยวกับภาวะผู้นำในตัวนักศึกษาเอง ให้ได้เกิด

การเรียนรู้อย่างชัดเจน นักศึกษาสามารถฝึกฝนตนเองหลังจากอบรมไปแล้วในชีวิตประจำวันได้อย่างต่อเนื่อง และอาจเป็นเพราะคณะผู้วิจัยได้พัฒนาชุดฝึกหลายขั้นตอน โดยศึกษาวรรณกรรม ตำรา งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการสร้างชุดฝึก ศึกษาเนื้อหาและวิธีการสร้างแบบประเมินให้เข้าใจอย่างถ่องแท้ จากนั้นทำการสร้างชุดฝึกอย่างพิถีพิถัน ผ่านการนำชุดฝึกภาวะผู้นำตนเองให้ผู้เชี่ยวชาญผู้มีความรู้และประสบการณ์เฉพาะเนื้อหาตรวจสอบเนื้อหาสาระในชุดฝึกและแบบประเมิน อีกทั้งนำไปทดลองใช้กับนักศึกษาที่ไม่ใช่กลุ่มตัวอย่างซึ่งแต่ละขั้นตอนคณะผู้วิจัยได้นำข้อบกพร่องที่พบมาปรับปรุงแก้ไขให้ดีขึ้น นอกจากนี้คณะผู้วิจัยบรรจงคัดสรรกรณีศึกษาและใช้สถานการณ์รวมถึงวิธีการเรียนรู้ที่หลากหลายเพื่อเป็นแบบฝึกหัดให้เกิดการเรียนรู้และเกิดการมีส่วนร่วมโดยกิจกรรมมีการสะท้อนย้อนกลับมาถึงการฝึกภาวะผู้นำในตัวตนของนักศึกษาเองซ้ำ ๆ อย่างพอเหมาะ เหมาะสมกับวัยและระดับของนักศึกษา เป็นการเปิดโอกาสให้นักศึกษาได้เรียนรู้และสรุปความคิดรวบยอดความรู้ด้วยตนเอง โดยมีวิธีการเรียนรู้และสื่อที่หลากหลาย สอดคล้องกับ สุวิทย์ มูลคำ และ สุนันทา สุนทรประเสริฐ (2550 : 21) ที่กล่าวว่า แบบฝึกจะช่วยให้เสริมสร้างทักษะให้ผู้เรียนได้เกิดการเรียนรู้และเข้าใจได้เร็วขึ้น ชัดเจนขึ้น กว้างขวางขึ้น ทำให้การสอนของครูและการเรียนของผู้เรียนประสบผลสำเร็จอย่างมีประสิทธิภาพ สอดคล้องกับ Powling (2010 : ออนไลน์) ที่กล่าวว่ารูปแบบการเรียนรู้ที่เป็นสากลควรนำเสนอให้ผู้เรียนเกิดความเข้าใจด้วยวิธีการที่หลากหลายเพื่อให้ผู้เรียนได้แสดงออกโดยอิสระและมีส่วนร่วมในการฝึกฝนและฝึกหัด และสอดคล้องกับงานวิจัยของ สุพัตรา กองทรัพย์ (2549 : บทคัดย่อ) เรื่องการพัฒนาชุดกิจกรรมภาษาอังกฤษเพื่อการสื่อสารโดยใช้กิจกรรมแบบเน้นงานปฏิบัติของนักเรียน ชั้นมัธยมศึกษา ปีที่ 1 พบว่าชุดกิจกรรมที่สร้างขึ้นมีประสิทธิภาพเท่ากับ 96.90-98.87 ซึ่งสูงกว่าเกณฑ์มาตรฐาน 80/80

2. หลังใช้ชุดฝึกภาวะผู้นำตนเองของนักศึกษาสาขาวิชาการศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมาในระยะสั้น (วัดผลหลังทดลองทันที) กับในระยะยาว (วัดผลหลังทดลอง 3 เดือน) พบว่า นักศึกษากลุ่มที่ 3 ฝึกเฉพาะภาวะผู้นำตนเองมีคะแนนเฉลี่ยแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ที่ระดับ .05 แสดงว่าเมื่อเวลาผ่านไป 3 เดือน นักศึกษาที่ฝึกเฉพาะภาวะผู้นำตนเองนี้มีภาวะผู้นำตนเองเปลี่ยนแปลงไป กล่าวคือไม่มีความคงทน โดยนักศึกษากลุ่มนี้มีคะแนนเฉลี่ยภาวะผู้นำตนเองในระยะยาว (วัดผลหลังทดลอง 3 เดือน) เพิ่มขึ้นจากระยะสั้น (วัดผลหลังทดลองทันที) ทั้งนี้อาจเป็นเพราะนักศึกษาฝึกชุดฝึกภาวะผู้นำตนเองเพียงชุดเดียว ซึ่งชุดฝึกภาวะผู้นำตนเองมีการให้ประสบการณ์ที่หลากหลายและมีการสรุปทุกบทฝึก จึงทำให้มีความชัดเจน และเมื่อนักศึกษาฝึกชุดฝึกภาวะผู้นำไปแล้วอาจนำหลักการไปใช้ในชีวิตประจำวันทำให้มีภาวะผู้นำตนเองสูงขึ้น สอดคล้องกับ เสริมศักดิ์ วิศาลาภรณ์ (2538 : 91-94) กล่าวว่า ผู้นำไม่ได้เป็นมาตั้งแต่เกิดแต่สามารถเรียนรู้และพัฒนาได้ การเป็นผู้นำนั้นจะต้องมีหลักคือแนวคิดและทฤษฎียึดและมีประสบการณ์ระหว่างบุคคลกับสิ่งแวดล้อม วิธีการที่สำคัญในการพัฒนาภาวะผู้นำเพื่อเป็นการนำไปสู่ประสิทธิผลของผู้นำมีหลายวิธี คือ การใช้การศึกษาเป็นเครื่องมือในการพัฒนาภาวะผู้นำ การฝึกอบรม การสร้างประสบการณ์ซึ่งเป็นการเรียนรู้จากการทำงาน การเรียนรู้จากคนทั้งคนภายในองค์กรและคนนอกวงการ และการเรียนรู้จากตนเอง เช่น เรียนรู้จากความผิดพลาดของตนเองโดยยึดหลัก “ผิดเป็นครู”

ส่วนนักศึกษากลุ่มที่ 1 ฝึกทั้งจิตลักษณะแบบบูรณาการและฝึกภาวะผู้นำตนเองมีคะแนนเฉลี่ยไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ซึ่งแสดงว่าเมื่อเวลาผ่านไป 3 เดือน นักศึกษากลุ่มที่ฝึกทั้งสองชุดมีภาวะผู้นำตนเองไม่เปลี่ยนแปลง กล่าวคือมีความคงทน ทั้งนี้อาจเป็นเพราะนักศึกษาเรียนรู้เนื้อหาภาวะผู้นำตนเองไปแล้วมีความจำได้ในทันที เพราะเนื้อหาสาระในชุดฝึกอบรมมีระบบการให้ความรู้ ความต่อเนื่องของเนื้อหา ความพอเพียงของการเรียนรู้เนื้อหา มีการทบทวนและสรุปหลักการบ่อย ๆ ซ้ำ ๆ อีกทั้งประกอบด้วยกรณีศึกษาที่เป็นเรื่องราวในปัจจุบันที่หลากหลาย ทำให้นักศึกษาได้เกิดการเรียนรู้สามารถจำได้ทันทีแม้ใน

ระยะเวลาสั้น สอดคล้องกับ กุญชรีย์ คำชาย (2542 : 171) กล่าวถึงความจำว่า ความจำขึ้นอยู่กับวิธีนำเสนอของสิ่งที่เราต้องเรียนรู้ หากวิธีนำเสนอจัดระบบไว้ดีไม่รบกวนกันเราก็จะจำได้ง่ายและจำได้นาน

นอกจากนี้นักศึกษาเกิดความคงทนในระยะยาวอาจเนื่องมาจากนักศึกษาเกิดการถ่ายโยงความรู้และประสบการณ์ที่เรียนไปนำไปใช้ในสถานการณ์ใหม่ต่อเนื่องจากการอบรม เพราะการเป็นผู้นำตนเองเป็นเรื่องที่นักศึกษาพบได้บ่อยในชีวิตประจำวันและบางครั้งอาจพบสถานการณ์ต่าง ๆ ที่ก่อให้เกิดเป็นประเด็นที่น่าสนใจของนักศึกษาวัยนี้ ดังนั้น เมื่อมีประเด็นเกิดขึ้นกับตนเองนักศึกษาอาจนึกถึงหลักการที่ได้ปฏิบัติจากการอบรมแล้วนำไปใช้เป็นหลักการปฏิบัติตามได้ทันทีเพราะเคยได้สรุปความรู้ที่นั่นมาก่อนแล้ว เป็นการดึงข้อมูลที่เคยจำได้หรือเคยเรียนรู้แล้วมาใช้นั่นเอง อีกทั้งระยะเวลายาวนาน 3 เดือนเป็นเวลานานเพียงพอที่นักศึกษาจะใช้ความรู้ที่ได้รับไปใช้ในสถานการณ์ใหม่ได้หลายๆ ครั้ง ทำให้เกิดการกระทำซ้ำ ๆ ความคงทนจึงยังคงอยู่แม้ผ่านไปเป็นระยะเวลา 3 เดือน สอดคล้องกับ Barlow (2011 : Online) กล่าวถึงความจำว่า ความจำเป็นความสามารถที่จะเก็บหน่วยความรู้ไว้และสามารถระลึกได้หรือนำหน่วยความรู้นั้นออกมาใช้ได้ สอดคล้องกับ ประยุทธ์ ไทยธานี (2555 : 6) กล่าวถึงการเรียนรู้เป็นผลมาจากผู้เรียนได้ประสบกับเหตุการณ์หนึ่งหรือหลายเหตุการณ์ ซึ่งก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงไป

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะเพื่อการนำไปใช้

1. การนำชุดฝึกภาวะผู้นำตนเองไปใช้ ควรศึกษาหลักการของภาวะผู้นำตนเองให้เข้าใจอย่างถ่องแท้เพื่อเกิดความคิดรวบยอดของการฝึกฝนภาวะผู้นำตนเอง และทำความเข้าใจกรณีศึกษาตลอดจนสถานการณ์ต่าง ๆ ที่เป็นเนื้อหาในแต่ละกิจกรรมที่คณะผู้วิจัยมีความประสงค์ให้เป็นการสะท้อนกลับถึงตัวนักศึกษาผู้ฝึกฝน นอกจากนั้นควรทำความเข้าใจวิธีใช้ แผนการจัดการเรียนรู้และสื่อต่าง ๆ เพื่อสร้างความเข้าใจและให้การเรียนรู้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

2. คนเป็นทรัพยากรที่มีคุณค่าและมีความสำคัญยิ่ง ถ้าแต่ละบุคคลได้รับการพัฒนาภาวะผู้นำตนเองซึ่งเป็นองค์ประกอบหนึ่งที่สามารถเสริมให้บุคคลมีคุณค่ามากขึ้น อีกทั้งบุคคลนั้นอาจสามารถพัฒนาสู่การมีภาวะผู้นำในการนำผู้อื่นต่อไปในอนาคตได้ อันจะทำให้ประเทศมีทรัพยากรบุคคลที่มีคุณค่าดังกล่าว ดังนั้นผู้บริหารจึงควรส่งเสริมและสนับสนุนให้มีการฝึกอบรมภาวะผู้นำตนเอง โดยเน้นที่เด็กและเยาวชนซึ่งเป็นฐานของการพัฒนาต่อไป ชุดฝึกภาวะผู้นำตนเองในงานวิจัยนี้จึงสามารถเป็นส่วนหนึ่งของการนำไปใช้เพื่อการดังกล่าวได้

ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยครั้งต่อไป

การวิจัยครั้งนี้ใช้กลุ่มตัวอย่างเป็นนักศึกษาสาขาวิชาการศึกษา จึงอาจทำวิจัยเกี่ยวกับภาวะผู้นำตนเองโดยใช้กลุ่มตัวอย่างอื่น

กิตติกรรมประกาศ

คณะผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณ ศาสตราจารย์ ดร.สุมาลี ตั้งประดับกุล และรองศาสตราจารย์ ดร.รัตนา มากี ที่ปรึกษาโครงการวิจัย คณะผู้วิจัยรู้สึกซาบซึ้งเป็นอย่างยิ่ง ขอกราบขอบพระคุณ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ประภากร โล่ทองคำ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ศศิธร สังข์ประสิทธิ์ คณาจารย์โปรแกรมวิชาจิตวิทยา ผู้ช่วยศาสตราจารย์ไพจิตร สหสรจินดา ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ประหยัด ภูมิโคกรักษ์ ดร.ศักดิ์ชัย ภูเจริญ และ ดร.วินัย ทองภูบาล คณาจารย์โปรแกรมวิชาการบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมาที่เป็นผู้เชี่ยวชาญตรวจชุดฝึกอบรม

ในครั้งนี้ คณะผู้วิจัยรู้สึกซาบซึ้งเป็นอย่างยิ่งเช่นกัน ขอขอบคุณนักศึกษาสาขาวิชาการศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏ นครราชสีมาซึ่งเป็นกลุ่มผู้พัฒนาชุดฝึกอบรมในครั้งนี้

บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของงานวิจัยเรื่องผลการฝึกอบรมจิตลักษณะแบบบูรณาการและภาวะผู้นำ ตนเองของนักศึกษาสาขาวิชาการศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมาซึ่งได้รับทุนสนับสนุนการวิจัยจากสำนัก บริหารโครงการวิจัยในอุดมศึกษาและพัฒนามหาวิทยาลัยวิจัยแห่งชาติ สำนักคณะกรรมการการอุดมศึกษา คณะผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณมา ณ โอกาสนี้

เอกสารอ้างอิง

- กรองทิพย์ นาควิเชตร. (2552). ภาวะผู้นำสร้างสรรค์เพื่อการศึกษา. กรุงเทพฯ : บริษัทธีรสาส์น พับลิชเชอร์ จำกัด.
- บุญศรี คำชาย. (2542). จิตวิทยาการเรียนรู้การสอน. กรุงเทพฯ : ภาควิชาจิตวิทยาและการแนะแนว คณะครุศาสตร์ สถาบันราชภัฏสวนสุนันทา.
- ประยุทธ์ ไทยธานี. (2555). จิตวิทยาการเรียนรู้ของมนุษย์. นครราชสีมา : คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏ นครราชสีมา.
- สุเทพ พงศ์ศรีวัฒน์. (2545). ภาวะผู้นำ : ทฤษฎีและปฏิบัติ. เชียงราย : คณะวิทยาการจัดการ สถาบันราชภัฏ เชียงราย.
- สุพัตรา กองทรัพย์. (2549). การพัฒนาชุดกิจกรรมภาษาอังกฤษเพื่อการสื่อสารโดยใช้กิจกรรมแบบเน้นงานปฏิบัติ ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษา ปีที่ 1. วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขาหลักสูตรและการสอน มหาวิทยาลัยอุดรดิตถ์.
- สุวิทย์ มูลคำ และ สุันทา สุนทรประเสริฐ. (2550). การพัฒนาผลงานทางวิชาการสู่การเลื่อนวิทยฐานะ. กรุงเทพฯ : ห้างหุ้นส่วนจำกัดภาพพิมพ์.
- เสริมศักดิ์ วิศาลาภรณ์. (2538). หน่วยที่ 3 ภาวะผู้นำ ประมวลสาระชุดวิชาประสบการณ์วิชาชีพ มหาบัณฑิต บริหารการศึกษา หน่วยที่ 1-7. นนทบุรี : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช.
- Barlow Christopher M. (2000). Guilford's Structure of the Intellect. [Online]. Available : <http://www.cocreativity.com/handouts/guilford.pdf> [3 April 2016].
- Houghton, Jeffery D. Christopher P. Neck and Charles C. Manz. (2003). "Self-Leadership and Superleadership : The Heart and Art of creating shared leadership in teams." In Pearce, Craig L. and Jay A. Conger, eds. Shared leadership : Reframing the hows and whys of leadership. pp. 123-138. Thousand Oaks, Calif. : Sage.
- Jeffery D. Houghton and Christopher P. Neck. (2002, July). "The revised self-leadership questionnaire Testing a hierarchical factor structure for self-leadership." Journal of Managerial Psychology. 17(8) : 672-691.
- McFarland, Dalton E. (1979). Management : Foundations and Practices. 5th ed. New York : Macmillan.
- Pawling, Kimberly Ann. (2010). Integrating universal design for learning concepts into secondary general education instructional methods courses. [Online]. Available : <http://www.students.ggraduate.ucf.edu/calendar/index.cfm?eventID=1446> [2013, June 15].